

שמעתא למיקתא

האם מותר להאכיל תינוק 'אבקת' חלב עכו"ם

גליון קי"ז / פרי לך / ה'תשע"ג
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

כידוע גזרו חז"ל על חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, שמא עירב בו הגוי חלב בהמה טמאה (עיי' שו"ע יו"ד סי' קסו טע"א), ועיי' בערוה"ש (שם אות ו) לענין טעם האיסור. וכתב ברמ"א (שם) ד"לכתחלה צריך להיות הישראל בתחילת החליבה ויראה שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא. ובש"ך (שם ק) חתה דבריו דאפי' בדעיבד אסור, אבל המנחת יעקב (ככל סוף) נקט כהרמ"א, ובהכ"א (ככל סוף אות א) התיר בשעת הדחק, והביאו בכה"ח (אות ד). ועיי' בשלחן גבוה (אות ה) ומדחשמיט השו"ע שיטה זו (המובא ברמ"א) עיי' לא ס"ל הכי, אולם בכה"ח (שם אות יב) דחה דבריו.

והנה מצוי בזמנינו תחליפי חלב לתינוקות עשויים מחלב עכו"ם, ויש בתי חולים שנותנים אותם לתינוקות בזמן מנוחת היולדת, ויש לדון אם ניתן להקל ולהתיר לתת לתינוק חלב זה לו לכתחילה (ועיי' דמטעם איסור ספיה מבואר בניאור הלכה (ססי' שמו) בשם הרע"א דאיסור דרבנן כל שהוא לצורך התינוק שרי, מ"מ אכתי יש לדון בזה אליבא דהשו"ע (שם) הסובר דאף בכה"ג אסור. ואף לדעת הרע"א יש לדון בזה משום "טמטום"), כמו כן פעמים שקונים בטעות מוצרים שיש בהם אבקת חלב עכו"ם ויש לדון אם מותר לאוכלם או להאכילם לתינוק.

ולכאורה יש לדון בזה עיי' דברי התשב"ץ (חוט המשולש ח"ד סי' לב) שיצא לחדש דחלב עכו"ם לא נאסר במנין וממילא אי בטל טעמא בטל איסורא, ועיי' מותר לקנות חלב מהבתים והחצרות אשר בעיר אף על פי שאין ישראל רואה כל שהדבר ידוע שאין בו בהמה טמאה, ומצאתי בספר כפתור ופרח שהביא דבר זה מבורר בשם גאוני עולם נוכן אבי זקני הרשב"ץ הוא מהמתירין בדבר זה, ע"כ. וכן דעת הרדב"ז (ח"ד סי' עה) דאם אין לחוש כולל לדבר טמא מותר (ועיי' שכתב דיש מחמירים בזה).

וכן פסק הפר"ח (שם סי"ק ו) דאם אין בהמה טמאה מצויה באותה העיר.

ואולם הסמ"ק (מצוה רכג) כתב דאף כשטעם גזרת חלב טמא אינו נוהג, מ"מ אין להקל, דחלב עכו"ם נאסר במנין. וכן נרא' מפשטות דברי המרדכי (סי' תתכח) הובא בב"י (יו"ד סי' קטו) וכן פסק המהר"י ברונו (סי' עח). ועיי' בפר"ח שם בדעת המרדכי. וכן נקט החת"ס (סי' קז) דחלב נאסר במנין, ומש"ה גם במקומות דאין שום חשש חלב טמא כל שאין ישראל רואהו אסור. וכן פסק בערוה"ש (שם אות ה). ובברכ"י (שם שו"ב אות א) מסיק דבמקום שאין מנהג להקל יש להחמיר. ועיי' בכה"ח (אות טו) דכן ראוי להחמיר (ועיי' במנח"י (ח"ג סי' ד אות ו) ובאנז"ז (יו"ד סי' קג אות ז).

אבל החזו"א (יו"ד סי' מא טז ט"ד מ"ד"ה ואמנם) פסק כדעת המקילים, דאם אין בכל העיר לא חמורה ולא גמלה ויש חזירה וכל אסוסיא לא שמענו לאסור ונבשט הלוי (ח"ד סי' פג) כתב דלא יראה דכפרי החזו"א מיימי עדיין אסור לנו לדחות שיטת החת"ס לדינא, ובפרט דלארה למגדרי מילתא כניאה היטב בדבריו בתשובה הנ"ל. ועיי' במשנה הלכות (ח"ד סי' קג אות ו) פסק כחת"ס.

ולמעשה קשה להקל בדבר אע"פ שבהרבה מקומות אין מצוי בהמות טמאות, מ"מ הרי הרבה פוסקים מחמירים בדבר כנ"ל, ומי"מ יש לצרף דעה זו, כמבואר בהכמת אדם (ככלל סוף אות א) שאע"פ שדחה דעת הפר"ח מ"מ צירף דבריו. נוכן הוא בפמ"ג (צו שו"ד סי"ק א), ועיי' בכרתי (צו שו"ד סי"ק ב) ובזי יהודה (סי' צו קצו סי"ק ז). אלא דאכתי יש לדון להתייר בזה עיי' הפר"ח (סי' ה) דבמקום שחלב טמא יותר ביוקר מחלב טהור חלב עכו"ם מותר. וכן פסקו הגי' להם יהודה (אות א) והפרי תואר (סי' א). וכן נ"י דעת החזו"א (יו"ד סי' מא מ"ד"ה ואמנם). אבל הבית מאיר (שם) אסור בזה, ועיי' ששי"ב אליבא דהמתירין.

אלא דאכתי יש לדון בזה להיתירא עיי' פ"פ האג"מ (יו"ד ח"א רס"ו) ומ' שכתב דאם איכא פקוח מהממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה ועינשו וגם יסגרו את העסק, דודאי מירתתו מלערב, יש טעם גדול להתייר אף בלא שיטת הפר"ח, משום הדעיקר ידיעה ברורה היא כראיה ממש. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר, ע"כ (ועיי' עוד בדבריו ביו"ד ח"ד סי' ה' ובהגהת המדפיסים). ובענין סברת האג"מ תמצא במטה יוסף (ח"ב סי' טו) ובזרע אברהם (יו"ד סי' כה ד"ה אמור מנתה). והובאו להלכה בברכ"י יוסף (סי' קסו אות ב) ולאחריו בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' לו אות ז). וכן דעת החזו"א (יו"ד סי' מא ד"ה ואמנם).

אלא דשו"ר בקריינא דאגרתא (ח"ב קכג) דכתב דעובדא ידענא שבזמן המלחמה שלא היה מצוי חלב והיו משתמשים באבקת חלב, שקיל החזו"א לחלושים מבני הישיבה להשתמש בזה, "והדברים נדפסו כעת החזו"א סימן מ"א", ע"כ. ומבואר שנקט שדעת החזו"א היתה להקל רק במקום צורך. [אולם בארות רבינו (ע"ה) משמע קצת שהחמיר דוקא לבני תורה]. וכן הביא בתשובות והנהגות (ח"א רס"ו) תמא) ששמע מהגא' רבי ישראל וואלף זצ"ל ששאל את החזו"א והשיב שאין דבריו למעשה כלל אלא לילדים קטנים או יולדת תוך ל'. וכן הביא בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' לה) בדעת החזו"א. ועיי' בתשובות

והנהגות שם שכתב שבדרי החזו"א בספר אינן אלא למשא ומתן. ובדבריו צי"ע דודאי דברי החזו"א נכתבו להלכה דאלי"כ איך התייר במקום צורך והרי חלב עכו"ם אסור אף לחולה שאב"ס, ועיי' ששי"ב בחזו"א (א"ח סי' לט קונטרס השיעורים סי' סו ד"ה ובנו"ב). ועיי' עוד בשבט הלוי (שם) ותראה שכוונת החזו"א בספרו להלכה למעשה.

ומי"מ כבר פשטה ההוראה בארץ הקודש להחמיר שלא לסמוך לענין זה על פיקוח ממשלתי (ועיי' בשבט הלוי (ח"ד סי' טו) שכתב "דאנחנו בהנהגה מחמירים". ועיי' עוד בתשובות והנהגות (ח"א רס"ו) תמא ד"ה ויש להקפיד) שכתב דהיום קונסים אותם קנס ממון מועט כנגד הריחו התמידי שיש להם מזה ועיי' לא מירתתו. ובאג"מ (יו"ד ח"א סי' מח) כתב דלא חיי' לשוחד דאין להם בשביל מה לעבור ולהיענש, וגם לא חיי' לתניית שוחד דאין דרך להיות מזה ריוח שימסרו שפשיהו עיי'. ובמשנה הלכות (ח"ד סי' קג אות טו מ"ד"ה אלא) כתב דחק הממשלה (באמריקה) שלא לערב אינו עולה אלא לצי"ח אחוזים ושני אחוזים, אינם צריכים לגלות מה יש בו וזה הנקרא סודו של הקאמפאני, ופשוט דבזה לא שייך חירת הדרי ליכא ששים. (וכן ה"ח (נתיב התל"ב - חנוכה ג' ע"ה 27) כתי' בשם הגריש"א זצ"ל דאין לצרף הא דפיקוח ממשלתי, דמאי יימר דאיכא קנס על ב' אחוז חלב טמא אשר אין בטל בס'. ומי"מ (שם ע"ה 30) ששיטה זו הי"כ שהחלב נחלב עיי' גוי במקום שהמחשב מאפשר לחלבו רק פרות מוזהות ולא בהמה טמאה).

מיהו בני"ד דאין הנידן בחלב נוכרי אלא באבקת חלב נכרי אכתי איכא עוד טעם להתייר, דכבר כתב בהר צבי (יו"ד סי' קג) להתייר "אבקת חלב" של עכו"ם, כי היא לא היתה קיימת בימי חז"ל לא היתה בכלל הגזרה ולא נאסרה במנין, ועיי' סמכין על ס"ס שמא אין בה שום תערובת איסור ואת"ל דיש בה שמא אין בה תערובת בכדי לאוסרה וכן פסק בדברי יהושע (ח"ד סי' יז) התיר. וכן שמעת בשם הגריש"א זצ"ל. ועיי' בציי"א (חס"ד סי' כה, וח"ד סי' עח).

אלא שהחזו"א (יו"ד סי' מא ד"ה אבקת) כתב דאבקת חלב שנעשה עיי' אויר חס אסורה, כי באמת אפשר ליבש חלב טמא כחלב טהור ויש כאן חשש של חלב טמא לגמרי או לתערובתו. ואע"פ דיי"ל דהאבקת חלב הוא בכלל שינוי צורה ואינה בכלל התקנה, מ"מ מבואר בדברי החזו"א הנ"ל דכיון דהאבקה חוזרת לקדמותה עיי' הוספת נוזלים לא חשיב נשתנה, דסוף סוף הופרדה הלחות בלבד וזה חוזר לקדמותו, ובמה שאין מחמיץ ומתקלקל לא חשיב כנשתנה, דלא כהזקן אהרון (יו"ד ת"ו סי' מד) שכתב דמטעם זה נחשב כמשתנה ושרי [וכן העיר בתשובות והנהגות (ח"ב רס"ו) ש"ע].

ומי"מ דאיש חצרו לצרופי דעת המקילים בזה, וכן דעת הגריש"א זצ"ל (נתיב החלב - חנוכה ג' ע"ה 27 מאמר של הגר"מ גרוס שלי"ט"א) ועיי' דלפעמים איכא עוד סיני' להקל, אבל החלב הוא ממחלבות המשתמש לני' נתיב החלב שם מאמר מהר"א מוסקוביץ מפקח מכ"ד לונדון והעולם הפועלת עיי' חיישינא גורמים שהמערכת לא תפעל אלא מ"מ מכניסים פרות וליכא חשש דבהמה טמאה עיי' נתיב החלב שם מאמר מהר"א מוסקוביץ מפקח מכ"ד לונדון ועיי' ע"ה 94 ד"ה ויש לציין. וכן מצאתי שכתב הגר"מ גרוס שלי"ט"א (שם) בשם הגריש"א זצ"ל דבהב"א דבא"ל דמאי דמנינא שרי, אלא דמ"מ ראוי שיהיה צירוף נוסף וכגון אלא איכא פיקוח ממשלתי שלא יהיה בהמה טמאה בחליבה, עיי' כ. ואע"פ שהיתה זה הוא בזמן החליבה ולא לאחר מכן, מ"מ מדברי הרמ"א שהבאנו בהנהגה לעיל דסי"ל דבדעיבד אם לא בדק הכלי לפני החליבה לית לן בה, משמע שעיקר הגזירה היא בשעת החליבה, וכן משמע קצת בש"ך (סי' קי"ח סי"ק ה) דאחר החליבה ליכא משום גזרה זו אלא משום אחי' לאחלפי' ולזה י"ל דמהני להיתירא הני טעמים הנ"ל.

ולפי"ז יוצא דלמעשה יש להחמיר בדבר, בפרט שדבר זה נוגע לאיסור מאכלות אסורות המולידות טבע רע באדם אפי' באיסור דרבנן כמבואר בש"ך יו"ד סי' פ"א סי"ק כ"ו. [והארכנו בזה בסייד במאמר הבא].

אלא שבני"ד דבתינוק עסקין יש להקל בזה אם אין ביד אמו להתייך מחמת חולשתה וכדו', כמבואר לעיל בשם החזו"א ודעימיה, ובפרט הי"כ והחלב עשוי מאבקת חלב. אבל בגווה שבדעיבד רכש מוצר שיש בו אפילו אבקת חלב עכו"ם יש להחמיר אף שלא לתנו לתינוק (אם בשעת הדחק), ודו"ק. [ולענין הבקבוק שמכניס ומחממים בו החלב יש לדון להתייר בצירוף כל צדדים הנ"ל, דהרי דין הכלי קיל טפי, עיי' בשו"ת מהר"י ברונו (סי' עח) ובפמ"ג (א"ח בהנהגות הנשאל סדר ג אות כה), ועיי' בכה"ח (יו"ד שם אות כו) בשם כרם שלמה דבמקום אשר בודאי אינו מצוי חלב טמא לענין לאסור הכלים במקום הפס"מ סמכין על הפר"ח דסי"ל דשרי, ועיי' יש להדיחם ולהמתין שיהיו אביי. ובפרט אם הבקבוק הוא מנוכחית יש להתייר, לא מבעיא לדעת השו"ע (סי' תנא ע"ה כ) דסי"ל דכלי זכוכית אינו בולע, אלא אף לדעת הרמ"א המחמיר שם וסי"ל דאין לו הכשר, מ"מ כבר הביא בפמ"ג (שם ח"ז ד"ה אנתין, סי' קה ח"ז סי"ק א ד"ה וא"י) דכוונת הרמ"א להחמיר דוקא לענין פסח, ועיי' במנח"י (ח"א סי' פ"ו אות ד). ואף אם הבקבוק מכיל חלב עכו"ם ואיכא משום כבישה נמי י"ל כן עיי' כשאניו בן יומי, בפרט בכלי זכוכית כנ"ל ועיי' בפמ"ג (סי' ק"ה ע"ה).

שכח לברך אשר יצר עד מתי יכול לברך

כתב בשר"ת מהר"ח אור זרוע [סי' ק"א] - נהוג עלמא כשמשיכמים לסליחות פעמים כשמסיימים הסליחות קודם שיעלה עמוד השחר, מהתחילת הקהל לברך אותן ברכות (ברכות השחר) בעוד לילה. ועל נטילת ידיים שמברכין באותו פעם אחר סיום הסליחות לא הבנתי כל ימי, וכי כשהוא משכים לסליחות ונפנה ונטול, או אינו נפנה ונטול, וכי לא יברך על נטילת ידיים כשהולך להתפלל סליחות, ואם ברוך למה יברך שנית. וכן אשר יצר וכי אין לו לברך מיד כשנפנה אלא ימתין עד שסיים סליחות ויאור היום, וכבר שאלתי את מורי ר' מאיר זצוק"ל עד מתי מברכין על הנקבים, דאין זה דומה לברכת המזון שמברך עד שיתעכל המזון שבמעי, דהיינו עד ירעב, כי לשם הוא נהנה מן המזון שבמעי כל זמן שאינו רעב, אבל כאן אינו כן, ולא שמעתי ממורי הקדוש זמן לזה. וכאן אם ימתין לברך אשר יצר עד סיום הסליחות ופעמים שהוא שליש הלילה או יותר על מה בברך. עכ"ל.

ונראה מדבריו דהא פשיטא ליה דא"ל לברך אחר שליש הלילה או יותר, אלא דמספק"ל דילמא אפי' פחות מכך א"ל לו לברך, ולא דמי לברכת המזון דהתם כל שאינו רעב סימן הוא שצריך נהנה מן המזון שבמעי, משא"כ הכא דאע"פ שאינו נצרך שוב לנקביו מ"מ ליכא הגאון מעשיית צרכיו. אולם בלבדו [סי' ד' ס"א] בענין השכמת הבוקר כתב - וי"א שצריך לברך ג"כ מיד אשר יצר על צרכיו שעשה כמו שיחבאו בסי' ו', ואע"פ שלא עשה צרכיו עכשיו, א"א שלא הטיל מים, או יצא ממנו מעט צחצוחי מים, או עשה צרכיו מעט בלילה, או קודם ששכב, ולא בירך עליהם, מפני ששכב תיכף שדינו מטונפות.

ומבואר דס"ל דאפשר לברך אשר יצר בבוקר אף על צרכיו שעשה קודם השינה. ובאליהו זוטא הביא מספר מצות שמורים בשם עדי זהב דחולק על הלבוש וס"ל שלא יברך כי עבר זמנו, וק"ו מברכת המזון, ומה ברכת המזון שהיא דאורייתא תנן במתני' שבמעי, דהיינו שעברו י' שעות, תו לא מברך. ברכת אשר יצר שהיא מדרבנן על אחת כמה וכמה. ודוקא ברכת המזון זמנו י' שעות לפי שכל שלא נתעכל המזון היו זמנו, אבל ברכת אשר יצר או אוקל פחות או שותה מים פחות משעה אחת הוי הפסק ותו לא מברך.

והאליהו זוטא גופא כתב ליישב דברי הלבוש ריש לחלק בין ברכת אשר יצר לבין ברכת הנהנין, וכה"ג מחלק הלבוש סי' ד סי' (נראה דצ"ל סי"ג) עיי"ש, גם מציינו חילוק בלבדו בסי' מ"ז סי' בתשובה - שאין דמיון כלל, דהתם אחר שנתעכל המזון אין דבר בעולם מאותה אכילה, לא טעם ולא הרגש, אבל הכא מה נתעכל שייך עיי"ש. עכ"ל הא"ז.

ואפשר דכוונתו דברכת אשר יצר היא ברכת הודאה על הא דיצאו צרכיו, דאם יסתם הנקב מלהוציא סכנה הוא לו (וכמ"י הלבוש בסי' ז' ס"ד), וא"כ אין סברא לחלק בין אם עבר זמן מועט משעה שעשה צרכיו לבין אם עבר זמן רב. משא"כ ברכת המזון דהיא הודאה על שביעתו, א"כ כל שאינו שבע וליכא השתא לאותה ההנאה, תו ליכא לסיבת ההודאה בעולם.

ובפמ"ג [סי' ז' א"א סי"ק א'] כתב דבברכת אשר יצר לא תקנו ביה תכיפה, כי א"א, שצריך ליטול ידיו תחילה והוא יותר בכדי דיבור, אבל מברך לו היום.

ויש להביא סייעתא לדברי הסוברים דאפשר לברך ברכת אשר יצר אף שבע זמן רב משעה שעשה צרכיו, ושב"ב הירש"א [בפסחים מ"ו]. בבאור דברי הגמ' - אמר ר' אהבו אמר ריש לקיש לגבול ותפילה ולנטילת ידיים ארבעה מילין. דפי' אחד פירושה דהיינו למי שנצרך לנקביו ונפנה, דצריך ליטול ידים מפני שחייב לברך אשר יצר, ועוד שסורו לילך בידיים מוזהמות, וכ"ש כשהוא יתי' שא"ל לו בלא ההורו תורה, דעד פרסה הטיחיהו שימתין ליטול ידיו במים, ואם לא, ינקה בכל מה שאפשר לו, ואע"פ שמאחר ברכת אשר יצר אין בכך כלום כי שניה ברכת המצוה ולא ברכת הנהנין אלא ברכת השבח. וכן ברכת נטילת ידיים אע"פ שהיא ברכת המצוה לא קבעו בה תכיפה, כיון שאין אפשר קודם נטילת

תינוק השותה חלב עכו"ם, האם יש לחוש משום "טמטום"

דרשו חז"ל ב**ש"ס יומא** (לט). **עביה מטמטמת** לבו של אדם [אוסמת וסותמת מכל חכמה, רש"י], שנאמר (ויקרא פ"א ט' פס"ג) "ולא תטמאו בהם ונטמתם בס", אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטום. וביאר **ברי"ף בעיין יעקב** (שם) דאע"פ דהאי קרא לא איירי אלא בשרצים הטמאים, מ"מ הכי דריש שהמשקץ נפשו בשרצים הרי עבירה בידו ומצווים באל תטמאו בהם, וחזר לומר ונטמתם בס לומר שהטמטום אינו מחמת השרצים עצמם שהם טמאים אלא מסיבת שעבר על מצותו תי', ע"כ.

ומשמע דליכא באכילת דברים אסורים גופא משום טמטום, אלא **העבירה** מטמטמת לבו של אדם, וכ"כ **במהר"ל** (תפארת ישראל פ"ח) דהטמטום הוא מצד העבירה אבל לא מצד הטבע של השרצים [נאע"פ שכל הדברים האסורים בטבע מולידים מוג רע, אין זה טעם האסור, ועי' בדברי הרמב"ם המובאים **ברמב"ן** (דברים כב. ה)].

אלא שטמטום **ברמב"ן** (שמות פכ"ב פס"ל, ויקרא פ"א פס"ג ודברים פכ"ב פס"ו) דהתורה צוותה שלא לאכול דברים שאינם הותרים משום טמטום בנפש, שנאכל "דברים נקיים שלא וילידו עובר וטמטום בנפש" [נע"פ **תוס'** חולין (ה) ד"ה צדיקים] ועוד מקומות]. ומבואר שמאכלות האסורות בעצמם הם השפעה רעה לנפש (ולא רק עצם העבירה).

וכן מצינו **בנמוקי יוסף** (יבמות מב. ברי"ף ד"ה בגזירה) דאע"פ שמותר להניק התינוק מעובדת כוכבים, מ"מ לא יעשו כן אם אפשר בישראלית, דחלב עכו"ם מטמטם הלב. וכן מבואר **בהגהות אשר"י** (ע"ז פ"ב סי' ו) שכת' דצרכים להזהיר את המיניקת דאף אם ראשית לאכול דבר טמא כגון משום פק"י, אשה אחרת תניק את בנה, וראיה מאחר, שאמו אכלה ממין ע"ז וזה גרם לו לעת זקנותו שיצא לתרבות רעה ע"כ. וכדבריהם פסק **הרמ"א** (יו"ד ט"ז ק"א) [וכן תמצא ב**שו"ת הרמ"א** (ט"ז ד"ה ולכן)], אלא דאין זה מן הדין אלא ממדת חסידות [כן הוא ב**יש"ש** בסמוך, וכ"כ **בערוה"ש** (שם אות ט). ועי' ברמ"א שם דע"כ אין לתת את התינוק להניק מנכרית. ודעת **החיד"א** (פתח עינים ע"ז כז.) דאף אם הנכרית נוהרת מאכילת דברים טמאים לא מהני, **דלא כהבית יוסף** (ש"ב קא)].

וכן הביא **ביש"ש** (יבמות פ"ד סי' ז) דאע"פ שקיי"ל דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, כל זה דוקא באיסורים שאינם מעניין אכילת טומאה ונבלה, אבל מאכלות של טומאה ונבלה, ראוי להפריש הקטן ממנו אפי' לא הגיע לחינוך, כמו שכתב בהג"ה אשר"י וכ"כ המקובלים שאכילת שקצים ודומיהם מטמטמים הלב והשכל, ועל כן נכון לכל **ד"ר שמים** להזהר, ע"כ [והביאו **הברכי"י** (יו"ד שם פ"ג). וכן מבואר **במ"א** (סי' ששג ט"ב). **בתוספת שבת** (שם ס"ק ב) ו**במה"ח** (שם אות יא)]. ועיין **בפ"ח** (יו"ד סי' פא ס"ק כז) דלפי שבוה"ז אין נזהרים בענינים אלו, רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה, ורובן עזי פנים שבדור ואין יראת ה' נוגעת בלבבם [והביאו **בשערי דעה** (שם ס"ק ה), ועיי"ש דמ"מ היינו דוקא בדברים האסורים מחמת עצמם, אבל דברים המותרים מצד עצמם אלא שהזמן גורם לאיסור כחמץ בפסח, א"צ להפרישו, ע"כ. וכן משמע **במחצה"ש** (ש"ב ש"ב ס"ק ט). ועי' **בגרי"י** (שם אות ה) **בדברי שער** (א"ר"ח סי' ק"ב ד"ה ובשם הר"ם)].

וכבר מפורסמים דברי **החת"ס** (יו"ד ט"ז פ"ג) שנשאל ע"ד יתום קטן "שוטה" שביקשו למוסרו בבית חינוך חרשים ושוטים ללמדם דעת ותבונת להביאו לכלל דעת, אך הוא מסור בידי עכו"ם וא"א להמציא לו שם מאכליו ומשקיו ויתר צרכיו עפ"י דעת תורתנו הקדושה, והשיב דאע"פ דמעיקר הדין הדבר מותר, מ"מ העידו קדמונינו ז"ל שע"י מאכלות אסורות בנערות מטמטם הלב ומוליד לו טבע רע, וע"כ אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו, ע"כ [וכ"כ **במה"ח** (א"ר"ח סי' קטג). ועי' **בבית יצחק** (אה"ע סי' לט) ו**בא"מ** (א"ר"ח סי' פח)].

וגדולה מזו מצינו **באור זרוע** (ח"ב סי' קח) דאפי' בשעת פקוח נפש, לתת לחולה דברים אסורים תקנה מגונה היא, דהא אין הקב"ה מביא תשקף על ידי דעיקים באכילת איסור, ולכן יחלל שבת וישחוט בהמה עבור החולה ולא יאכלו נבילה. וכ"כ **במשך חכמה** (דברים פ"א פס"יא). מבואר שיש לחוש לטמטום הבא מחמת מאכלות אסורות אף במקום שאוכל בהיתר מחמת אונס [ועיין **במה"ח** (א"ר"ח סי' פ"א) ו**במה"ח** (א"ר"ח סי' פ"א)].

אלא דיש לדון האם גם במאכלות האסורות **מדרבנן** איכא משום טמטום מחמת מאכל. ולאכורה דבר זה תלוי אם איסורים דרבנן הם בגדר איסור "גברא" או איסור "חפצא".

ובאמת כבר ידועים דברי **הנתיבות המשפט** (סי' רלד ס"ק ג הובא בפתי"ש חו"מ ס"ק א) דמי שאכל טריפה מדרבנן **בשווג או אונס א"צ כפרה** דכאילו אכל כשירה וכלא עבר דמי, ע"כ. וכבר קדמו בסברא זו **בפרי תואר** (סי' ק"ט ס"ק י) [וגדולה מזו כתב **הישועות יעקב** (יו"ד סי' ק"ד אות א) ע"י עלית]. ולכא"ו טעמו של הנתיבות הוא משום שאיסור דרבנן הוא איסור גברא מחמת חובה "לשמוע דברי חכמים" ולא איסור חפצא [נע"פ בגליון נ' לענין גדר חובת לשמוע דבר חכמים], וא"כ העובר בשווג לא עשה איסור. וכן מצאתי **בתורת חסד** (ח"א סי' לא ד"ה ומואחד) שביאר כנ"ל דברי הנתיבות. מעתה י"ל שבאיסורים דרבנן לא שייך "טמטום" דהרי אין המאכל עצמו נאסר אלא על אקפתא דגברא רביע שלא לאוכלו.

אלא שכבר הארכו בס"ד בגליון קי"א בנוגע לדברי הנתיבות, והבאנו דלהלכה למעשה לא קיי"ל כדברי הנתיבות כמבואר **במ"ב** (סי' שלד ס"ק ע"ג) ועוד מגדולי בתראי, ולפ"ז י"ל דאיסורים דרבנן נמי בכלל איסור "חפצא" ושייך בהם "טמטום". וכ"כ להדיא **בש"ך** (שם ס"ק כז) דאע"פ דקטן האוכל דברים האסורים **מדרבנן** אין אביו מצווה להפרישו וכמו שנתבאר בא"ח סי' שמי"ג, היינו מדינא, אבל מ"מ יפרישו מפני שמיק לו בזקנותו שטמטום הלב וגורם לו טבע רע, ע"כ. הרי שמאכל אסור מדרבנן מטמטם אפילו אוכלו קטן שאינו בר דעת כלל ולא בר קבולו עלי' תקנתא דרבנן [כמ"ש **רש"י** (נדה סי' ע"ב ד"ה איסורא)]. ומכאן נמי יש להוכיח דלא כדברי הנתיבות הנ"ל. וכן העירוני מדברי **האתון דא"ו** (כלל י ס"ד"ה עוד האריכו) שהוכיח מדברי השי"ך הנ"ל דאיסור דרבנן הוא איסור חפצא ולא כהנתיבות, ודו"ק.

אלא די"ל דאין כלל זה גורף, ולא כל האיסורים שווים. דהנה כבר כתב **המ"ב** (סי' שכח ס"ק טז) דבישול עכו"ם הותר לחולה שאב"ס, ואע"ג דשאר איסורי דרבנן אסורים לחולה שאב"ס לאכול ולשתות כדאייתא ביו"ד סימן קנ"ה, שאני בישול א"י שאין איסורו מחמת עצמו [נע"פ **במ"א** (שם סי' ס"ק ו ד"ה עוד אבאר, וס"ק יד) דאיסור זה הותר אף לחשאב"ס בשבת שזקוק לאוכל זה וצווה לכבוים שיכשלו עבורו, אבל לא בימי חול. וכ"כ **הלבוש** (אות יט). וכן נקט **בחי' אדם** (ח"ב כלל שם אות טז), אולם ע"י **בשואל ומשיב** (ח"ג סי' ע) הובא **דברי יעקב** המובא לקמן דנקט דבישול עכו"ם מותר לגמרי לחולה שאב"ס, ובדברי יעקב פירשו לפי מה דלקמן בסמוך]. וביאר **בשו"ת דברי יעקב** (שור סי' ג ד"ה ועל, הובא בדרכ"ת סי' קטו ס"ק ל) דאף דאיסורים דרבנן המה איסורי "חפצא", מ"מ דברים המותרים בעצמם אלא דאסורם מצד א"ז גזירה לא מחשש איסור תורה גוף הדבר כל אלו המה איסורי גברא בדוקא, בבזה שפיר גזרו חכמים רק על אדם בריא אבל לא על חולה, משא"כ באיסורי חפצא איך שייך לומר בזה שלא נאסר החתיכה רק בעודה ביד אדם בריא. [נע"פ **במה"ש** (ח"א סי' רב ד"ה בגוף) שכתב בשם האחרונים שאיסור דרבנן שהוא משום גזירה אינו איסור חפצא רק איסור גברא]. ולפ"ז י"ל דאיסורים שבאמת אינם איסור חפצא אלא איסור גברא אין בהם משום "טמטום".

ואכתי יש לדון האם אף חולה המוכרח לאכול איסור דרבנן (שהוא מחמת עצמו) וכגון שיש בו סכנה, אם יש לחוש לטמטום, די"ל דבמקום אונס כזה לא גזרו רבנן. והנה בדברי **הט"ז** (סי' שכח ס"ק ו) מוכח דאף במקום פק"י העמידו דבריהם, שהרי כתב גבי חולה שיש בו סכנה שצריך לחמם לו יין דעדיף שיעשה כן ישראל ולא גוי כדי שלא יתנסך היין (מדרבנן) ויעבור על כל טיפה וטיפה ששותה, ע"כ [והב"ח (שם אות ז) כתב שעובר על כל רביעית ורביעית]. ולאור דבריו י"ל דה"ה איכא נמי משום טמטום. וכן באמת משמע **בש"ך** (שם) דאף במקום שחותר האיסור לגמרי משום פק"י איכא משום טמטום אפילו אינו אסור אלא **מדרבנן** ואף כשהאוכל הוא **תינוק** [נע"פ בשיעור רומ"א ובדברי השי"ך הנ"ל. וכ"כ **בחלקת יעקב** (יו"ד סי' יח) ע"פ דברי השי"ך הנ"ל]. ולפי כל זה יוצא דאף בחלב עכו"ם [ולא החיתים הנזכרים במאמר דלעיל] איכא משום "טמטום" אף במקום הצורך, ודו"ק [מיהו באיסורים דרבנן דמעיקרא חכמים לא גזרו לצורך חשאב"ס (וק"ו לחולה שישב"ס), י"ל דינו מטמטום, ועוד די"ל דמעיקרא ככה"ג אינו איסור חפצא].

דיים. וכל שכן ברכת אשר יצר שהיא ברכת השבח. ומצינו בסדר גאונים הראשונים, וכן נוהגים היום, שאומרים אותה בבית הכנסת. ואין זה כראוי למי שאמרה כבר כשתל ידיו, אלא שנתנו לו רשות לאחר אותה לברכה עם שאר ברכות השבח. וכן לזה נתנו לו רשות לאחריה כדי שישול ידיו במים עד פרסה, אבל לא יותר. עכ"ד.

ומבואר בדבריו להדיא דנהי דלכתחילה בעינן לברך בסמוך, מ"מ בדיעבד אפי' אחר זמן רב יכול לברך, אלא דלא התיירוהו ולא נתנו לו רשות לאחריה כדי שישול ידיו אלא עד פרסה.

ולדינא כתב המשנ"ב (סי' ז ס"ק א') דאפי' אם נמשך זמן גדול אחר עשיית צרכיו צריך לברך (וצי"ן בשו"ע) מקור דבריו מהפמ"ג ושי"א).

אולם כדבר"י (סי' ו' ס"ק ג') אחר שהביא דברי הלבוש והא"ו ושי"א ושק"ל וטר"ו בדבריהם, כתב לדינא – ואם עשה ועבר זמן מה ולא בירך שוב לא יברך כסברת מהר"ם די לונגאנו והרב בני כהונה דספק ברכות להקל. עכ"ל.

ובשדי חמד [מערכת ברכות סי' ב' אות ו'] אחר שהביא דברי הברכ"י והחולקים עליו כתב – ומ"מ לדינא ודאי דקטנין כהסמכתה מן חיד"א ונמשכו אחריה רב המג"ה בשי"צ דף מ"ה והרב זל"א. וספק ברכות להקל.

והנה הברכ"י סתם ולא פ"י שיעור הזמן שיעבור ולא יברך. ובחסד לאלפים (סי' ו' ס"ג) כתב דאם הטיל מים או עשה צרכיו ושכח לברך אשר יצר, ועבר יותר מחצי שעה, שוב לא יברך. וכן בבא"ח [ש"י פרשת יוצא סי"ב] דכל שערב חצי שעה שוב לא יברך בשם ומלכות.

והנה במור וקציעה (סי' ז) כתב דברכת אשר יצר דמיא לברכות המור והדואה דכוותיה היא, וע"כ טפי מסביר דמכי עברה לה שעתא דהיא הנאה תו לא חזי לאורוי עליה, והיינו נמי טעמא גבי ברכת המזון דינו מברך אחר שנתעבל המזון שבמעינו, וע"כ כן שהוצרך להטיל שנית שוב אינה נוגשת ההנאה הראשונה וא"א לו לברך. אולם כל עוד שאינו נוגש שוב להטיל מימיו אכתי זמניה הוא, כיון דאתי מרגיש בהיא הנאה. ואע"ג דלכת' צריך תיכף להנאה בריכה אפי"ה בדיעבד בעי ברובי כל עוד דמרגיש באותה ההנאה.

וזה דלא כדברי המחבר (סי' ז' ס"ג) שכתב דאם הטיל מים והסית דעתו מלהטיל ואח"כ נמלח והטיל מים פעם אחרת, צריך לברך כ"פ אשר יצר (ואף ש"א הכריעו בזה דלא כהמתכבד, וכל ערוך השולחן (סי' ז' ס"ד) – אבל רבים וגדולים דחו פסק זה מהלכה ופסקו שאין לברך רק פעם אחת, וכן המנהג הפשוט (ב"ח) ושל"ה ומג"א והגר"א ושי"א). וכ"כ המשנ"ב [שם ס"ק ו'] דיש להקל בספק ברכות ולא יברך אלא פעם אחת. וכ"כ בחס"ל (סי' ו' ס"ד) ובבא"ח [פרשת יוצא סי"ב]. אולם אינו מטעם המור וקציעה דכבר אינה נוגשת ההנאה הראשונה, אלא מטעם די"ל דברכה א' עולה לשתייה].

וכיוצ"ב כתב השלמי ציבור [דיני ברכות השחר] משנמה דמור"א נחום ז"ל בתשובה כ"י, ונשאל על מי עשה צרכיו עד כמה יש לו זמן לברך, והעלה דאם נזכר קודם שהתחיל להתאווה פשיטא דיברך, ואם נזכר לאחר שהתחיל לו התאוה לא יברך. והביא דבריו בשע"ת (סי' ז' ס"ק א'). וכ"כ לדינא בערוך השולחן [ב"ח ז' ס"ד] דכל שנתאוה לנקיבו אין לו לברך, אלא יעשה צרכיו ויברך אח"כ ברכה אחת על שתייה. וזה דלא כדברי הפמ"ג [משנ"ב סי' ז' ס"ק ב'] דכתב דאם הטיל והסית דעתו ולא בירך ואח"כ רוצה להטיל מימיו יראה דצריך לברך קודם על מה שעבר. ע"כ. ובמשנ"ב (סי' ז' ס"ק א') כתב – ואם לא בירך אשר יצר עד שרוצה להטיל מים שנית, דעת הפמ"ג [משנ"ב ס"ק ב'] דאם נזכר לאחר שהתחיל לו תאוה שוב לא יברך ע"ש. עכ"ל.

[כתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר עניני שבת קדש

ענין השבת הוא. כמות הקדושה הנצרכת לתוך עולם החולין - ענין השבת בכללו הוא, כי הנה כבר ביארנו למעלה שענין העולם הזה נותן שיהיו הדברים בו חול ולא קודש, אמנם הוצרך גם כן שמצד אחר ינתן קצת קידוש לברואים, כדי שלא יגבר בס החושך יותר מדאי.

והנה שיערה החכמה העליונה את כל זה בתכלית הדקדוק, באיזו מדרגה צריך שיהיה החול, ובאיזו מדרגה הקידוש הנוסף הזה, והגבילה לכל זה הגבולים הנאותים, בבחינת הכמות והאיכות. המקום והזמן... והנה סדרה שרוב הימים יהיה חול, ולא יהיה קודש אלא השיעור המצטרך... [רמח"ל, דרך ה' ח"ד פ"ב].

קדושת השבת למעלה מכל המועדים - ואמנם, גזרה החכמה העליונה להוסיף לישראל קידוש על קידוש, ונתנה להם ימי קודש מלבד השבת, שבהם יקבלו ישראל מדרגות ממדרגות הקידוש, אמנם כולם למטה ממדרגת השבת, השפעתו וקידושו... (שם, ה)

נעוד ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"